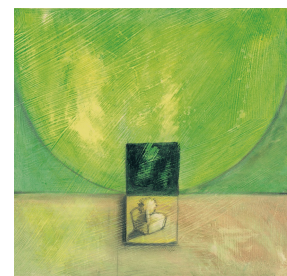

Salesiaanse vorming van nieuwe personeelsleden ter plaatse

De opvoedingsdoelen

Vrijheid

**samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven**

1. Voorafgaande opmerkingen

- Het onthaal, de begeleiding en de vorming van nieuwe personeelsleden is een wezenlijk deel van het personeels- en nascholingsbeleid van een school. Het moet een gepland aspect zijn in het globale schoolgebeuren. De directeur is de eindverantwoordelijke voor dit beleid. Hij kan de uitwerking ervan delegeren.
- Het komt de school zelf toe het precieze moment te bepalen wanneer zij een bepaalde stap in het proces van onthaal, begeleiding en vorming zetten. Zo zijn zij ook vrij om zelf te bepalen wie zij bij een bepaald initiatief betrekken (de directie, deelnemers aan de Don Boscocursus, de salesiaanse gemeenschap, Don Bosco Vorming & Animatie, ...).
- Vrijheid is één van de doelen die in het opvoedingsproject naar voor wordt geschoven en waaraan in een Don Boscoschool wordt gewerkt. Ook al wordt het in deze context apart behandeld, het moet steeds verstaan worden in relatie met de drie andere opvoedingsdoelen (verantwoordelijkheid, verbondenheid en zingeving) en in het perspectief van de integrale ontwikkeling van de jongeren.
- De omschrijving van de opvoedingsdoelen in het opvoedingsproject gebeurde tegen de achtergrond van het daar gehanteerde mensbeeld, maar ook vanuit de ruimte en de tijd waarin we opvoeding gestalte moeten geven d.w.z. Vlaanderen bij het begin van de 21ste eeuw.
- In de maatschappij waarin wij leven dient de hedendaagse opvoedingswerkelijkheid zich aan als een veelheid van ideeën, stromingen, normen, levenswijzen, waarden, ... waarin vaak weinig ordening te vinden is. Omdat we ons met ons opvoedingsproject midden in die veelheid plaatsen, komen we in een spanningsveld terecht van ons aanpassen aan die werkelijkheid en tegelijkertijd ons kritisch ertegenover opstellen. Vandaar dat we opteren voor een communicatief opvoedingsmodel. Als opvoeder staan we in de ruimte tussen de vele opvattingen en reflecties die jongeren hebben bij de vragen die ze zich stellen i.v.m. het leven in het algemeen en de vrijheid in het bijzonder. Wanneer we deze elementen in een gesprek met de jongeren kunnen opnemen ontstaat groei naar meer menselijkheid.
- De (nieuwe) personeelsleden moeten gemotiveerd worden tot en ondersteund worden bij deze waardenopvoeding.
- Naast formele (vormings)momenten bieden ook informele gesprekken inspiratie om van het opvoeden tot vrijheid werk te maken.
- Nieuwe personeelsleden zullen zich vlugger zeker voelen i.v.m. deze waardenopvoeding wanneer zij in hun eerste jaar in het onderwijs op een systematische en deskundige manier begeleid worden.

2. Tekst uit het opvoedingsproject: vrijheid

In ons mensbeeld hebben we beschreven hoe de mens een dynamisch wezen is, er op uit om zich te ontwikkelen tot een complete en unieke persoon. Dat kan alleen maar binnen een groei in persoonlijke vrijheid. Die vrijheid is een van de belangrijkste dingen die een mens bezit en die hij wil nastreven. Die vrijheid zal hij in ieder geval trachten te ontwikkelen. Zelfs al heeft hij nog niet direct een ideaal voor ogen, hij wil loskomen uit en zich ontpoppen. Daartoe moet de mens de nodige ruimte en middelen krijgen. Dat is het recht van de (jeugdige) mens. *In zijn muziek, in zijn jeugdbeweging, in zijn*

uitgangsleven, in zijn idolen, in zijn fantasieën, in zijn hang naar vriendschapsbanden, in zijn tv-kijken, in zijn school, zijn thuis, in zijn (on)geloof, in zijn relaties, in zijn seksualiteit ... is de jongere op zoek naar zichzelf en naar het invullen van zijn eigen levensproject in vrijheid.

Opvoeden is de jongere bijstaan bij zijn zoektocht naar vrijheid en zelfstandigheid. Het is hem helpen zich vrij te maken van eenzijdigheid en beperktheid. Het is hem helpen zich te verlossen van angst en vervreemding. Zich integreren in die maatschappij, maar er zich tegelijkertijd ook kritisch tegenover opstellen, is de opgave. Een kritische socialisatie kan men dat noemen, maar hoort dat ook te worden. Wat dat in praktijk betekent moet ingevuld worden binnen de concrete situatie waarin de jongere zich bevindt en waarin de opvoeding plaatsheeft.

3. Doelstellingen

- De nieuwe personeelsleden maken kennis met de inhoud van de vier opvoedingsdoelen zoals die in het opvoedingsproject zijn omschreven.
- De nieuwe personeelsleden zijn gemotiveerd om het werken naar die opvoedingsdoelen in hun onderwijspraktijk te integreren (implementatie). in het algemeen en de vrijheid in het bijzonder.
- De nieuwe personeelsleden zien zowel in hun onderwijspraktijk als de vrije momenten kans om jongeren tot een grotere vrijheid te brengen.
- Opvoeden tot vrijheid veronderstelt het aangeven van grenzen. De nieuwe personeelsleden kunnen op correcte manier grenzen aangeven en deze ook motiveren.
- De nieuwe personeelsleden weten het opvoeden tot vrijheid ook te integreren in hun onderwijspraktijk in de klas.
- De nieuwe personeelsleden zijn zich bewust van de risico's en valkuilen verbonden aan een naïeve invulling van het begrip vrijheid en aan de hantering ervan in de praktijk.

4. Inhoud

- Verschillende actoren spelen in het proces van volwassen worden van jongeren een belangrijke rol: ouders, familie, buurt, school, jeugdbeweging, ... maar ook opinie-makers zoals de media, ideologieën, reclame, ... Volwassen worden is een kwestie van leren verwerken van wat men van anderen in de wisselende omstandigheden van het leven heeft meegekregen en van wat zich onophoudelijk in het leven aandient. In die zin is volwassen worden een proces van emancipatie waardoor de jongere zijn eigen persoonlijkheid vormgeeft.
- Dit emancipatieproces krijgt steeds een particuliere invulling. Jongeren worden opgeroepen om op een persoonlijke manier inhoud te geven aan hun levensproject. Daarom is het belangrijk dat de opvoeder zijn levenswaarden communiceert maar eveneens dat hij de jongere ook structuren en methodieken aanreikt om zijn levensproject te toetsen en te bevragen. Het is belangrijk dat jongeren dit leren doen in communicatie met de mensen die hen omringen en in een kritische reflectie op de werkelijkheid waarin zij staan.

- Vrijheid is een populair begrip dat vaak door de betrokkenen op een voor hen zo gunstig mogelijke manier wordt ingevuld. Vrijheid is echter rijker dan zomaar meegaan met elke impuls.
- Vrijheid veronderstelt grenzen. Dit moet ook pedagogisch gehanteerd worden. Een te grote hoeveelheid vrijheid schrikt heel wat jongeren ook af. Het is belangrijk om op een soepele wijze met de vrijheid een kader aan te reiken. De kunst is grenzen aan te geven die noch te rigide, noch te ruim zijn.
- Vrijheid staat nooit op zichzelf. Ze staat ten dienste van en maakt deel uit van het proces van volwassenwording.
- Etymologisch komt het woordje educatie van het Latijnse e-ducere (of educare?) wat 'leiden uit' betekent. De opvoeder leidt de jongere, weliswaar niet zonder zijn participatie, uit het geheel van de hem vertrouwde opvattingen, waarden, opiniemakers naar de vrije ruimte waar de jongere zelf kiest en integreert.
- Jongeren vrijheid (en tevens verantwoordelijkheid) bieden verloopt bij een groep anders dan bij een individuele leerling.
- De vrijheid die aan jongeren geboden wordt zal steeds in overeenstemming moeten zijn met hun draagkracht (leeftijd, verantwoordelijkheidszin, maturiteit, ...).
- Opvoeden tot vrijheid veronderstelt regelduidelijkheid voor de personeelsleden en voor de leerlingen. Het is belangrijk dat de nieuwe personeelsleden zo spoedig mogelijk vertrouwd zijn met de (inperkende) regels die ten grondslag liggen aan de schoolorganisatie. Centrale vraag hierbij is: in welke mate de jongeren structuur, veiligheid, toezicht nodig hebben en in welke mate de jongeren zelfstandigheid aankunnen.
- Opvoeden tot vrijheid is zoals gelijk welke andere opvoeding een relationeel gebeuren. De kwaliteit van de relatie leerkracht - leerling(en) zal in grote mate mee bepalen of van een leerkracht aanvaard wordt dat hij de vrijheid van leerlingen inperkt dan wel hen aanspoort tot zelfstandigheid en hun perspectief verruimt.
- Opvoeden tot vrijheid kan maar wanneer het personeelslid vertrouwd is met de jongere en zijn leefwereld.
- Opvoeden tot vrijheid kan maar door te geloven in jongeren, hen vertrouwen te geven en hen de ruimte te bieden om te mogen mislukken.
- Leerlingen opvoeden tot vrijheid vraagt meer van de leerkracht. Hij wordt de begeleider van de leerlingen in hun proces van volwassenwording.
- Jongeren hebben nood aan oefenplaatsen en -kansen om zich gaandeweg deze vrijheid eigen te maken.
- Jongeren vrijheid geven is tevens accepteren dat het de andere kant kan uitgaan dan wat ik voor ogen had.
- In het opvoeden tot vrijheid ben je (zoals voor het geheel van het onderwijs- en opvoedingsgebeuren) je eigen instrument. Je draagt jezelf altijd mee: je eigen opvattingen, waardenhiërarchie, kwetsuren, angsten en onvrijheden, verworven vrijheid, ... Het is dan ook belangrijk dat de opvoeder een goed beeld van zichzelf heeft.
- Opvoeden tot vrijheid heeft ook alles te maken met opvoeden tot weerbaarheid. Durven neen zeggen t.a.v. ideeën, uitnodigingen, gedrag, ... die niet levensgevend zijn.
- Vrijheid is nooit absoluut. Het particuliere belang moet rekening houden met het algemene belang. Mijn vrijheid staat in verhouding tot de vrijheid van de anderen. Leerlingen moeten leren dat hun vrijheid geen synoniem is van individualisme.

- Ook de vrijheid van de leerkracht is begrensd door een kader, o.m. door de bakens van het opvoedingsproject.
- Vrijheid veronderstelt ook engagement en verantwoordelijkheid. Leerlingen of hun ouders kiezen in vrijheid voor deze school en moeten er dus ook de consequenties bij nemen.

5. Toepassingsvelden

- Vrijheid verwerven t.a.v. opiniemakers, ideologieën, t.a.v. wat 'men' zegt, ...
 - In lessen deze standpunten bestuderen en vergelijken.
 - Een grote uitdaging is hier de blik van de leerlingen te verruimen zonder te moraliseren.
 - Van leerkrachten mag verwacht worden dat zij nadenken over wat zij hun leerlingen te lezen geven, welke teksten zij bespreken. Overleg in vakwerkgroepen kan hierbij nieuwe personeelsleden oriënteren.
- Leerlingen kansen geven om vrijheid te verwerven door zelfstandig werk in te bouwen en de leerlingen hierbij te begeleiden. Dit kan ook gerealiseerd worden door didactische uitstappen in deze zin uit te bouwen (bepaalde aspecten zelf verkennen i.p.v. luisteren naar gidsen).
- Leerlingen een zekere vrijheid laten gebeuren best op een gedoseerde en gedifferentieerde wijze (naar leeftijd, maturiteit, ervaring, intrinsieke capaciteiten, ...) en met de nodige begeleiding vanwege de leerkracht.
 - In de eerste graad moeten toetsen door de ouders getekend worden. In de tweede graad is dit niet meer nodig.
 - In het eerste jaar moeten leerlingen de volgende dag hun taak afgeven. In het tweede jaar kan men de leerlingen de tijd geven tot volgende week.
 - Opmerking: van de leerkrachten die in verschillende jaren, graden of zelfs scholen lesgeven vraagt dit een zekere soepelheid.
- Leerlingen kansen geven tijdens het lesgebeuren
 - Participatieve lesmethodieken
 - Groepswork
- Werken aan vrijheid via inspraakmogelijkheden
 - Participatie via de leerlingenraad
 - Leerlingen betrekken bij de evaluatie van de leefregel
 - De leerlingen een stem geven bij het opmaken van examenroosters
 - Een klasreglement kan samen met de leerlingen worden opgesteld
 - Leerlingen krijgen inspraak in de invulling van de vrije ruimte in de derde graad.
 - Ook de VOET-en houden keuzes in waarbij de leerlingen kunnen betrokken worden.
 - Dialoog leerkracht - leerlingen
 - Opmerkingen:
 - Het is een grote kunst om deze vormen van participatie en inspraak zo te organiseren dat de frustratie die er ongetwijfeld mee gepaard gaat voor alle betrokkenen zo gering mogelijk is.

- Ook al zijn de resultaten van de inspraakprocedures op het eerste zicht vrij banaal, toch is het proces, de afgelegde weg vaak erg leerrijk.
- Het is tevens belangrijk dat nieuwe leerkrachten inzien en ook in de praktijk brengen dat niet over alles onderhandeld kan worden. Ook voor de opvoeding tot vrijheid is het belangrijk dat jongeren geconfronteerd worden met het feit dat bepaalde dingen niet ter discussie staan.
- Heel eigen mogelijkheden in het kader van de opvoeding tot vrijheid biedt de studiekeuzebegeleiding van leerlingen.
- Het is in school- en klasverband mogelijk om leerlingen regelmatig keuzemomenten aan te bieden:
 - een eindwerk maken of meedoen met de minionderneming
 - een boek mogen kiezen uit een lijst verplichte literatuur
 - een ruime waaier activiteiten aanbieden tijdens de middagonderbreking (sport en spel, cultuur, koor, bibliotheek, ...)
 - leerlingen kiezen samen welk facet van een globale thematiek zij in een groepswerk zullen uitwerken
 - leerlingen mogen uit vier data kiezen om een toets te agenderen
 - Jongeren confronteren met keuzes leert hen ook dat iedere keuze een offer is. Kiezen is ook steeds verliezen.
- Door leerlingen te wijzen op beleefdheidsregels leert men hen om te gaan met de spanning tussen particuliere belangen (mondigheid, individuele vrijheid) en het algemeen belang en de belangen van anderen.
- Een heel eigen aspect van ervaren van vrijheid is het gegeven dat leerlingen zich vrij mogen voelen om een leerkracht aan te spreken omtrent aspecten van het leven die het schoolgebeuren overstijgen.
- Naast het werken aan een aantal vaardigheden i.v.m. het hanteren van vrijheid is het ook noodzakelijk te werken aan de onderliggende attitudes van de leerlingen. Jongeren tot een (zelf)kritische attitude en tot weerbaarheid brengen is niet zo eenvoudig. Projecten als 'leefsleutels' bieden hier specifieke mogelijkheden.
 - Het kritisch bespreken van allerlei opiniemakers biedt hier mogelijkheden.
 - Samen met leerlingen een klasreglement opstellen is hiervoor een kans.
- De omgang leerlingen - leerkracht buiten de klassituatie biedt ook heel wat kansen om met vrijheid en grenzen om te gaan, ook al is het voor de leerkracht dan misschien wat moeilijker om grenzen te stellen.
 - Hoe ga je om met alcoholgebruik en rookgedrag tijdens een klasweekend?
 - Mogen leerlingen je als leerkracht met de voornaam aanspreken tijdens een vakantieactiviteit?
 - Jonge leerkrachten en oudere leerlingen in de omgang met andere geslacht.
- Het is belangrijk dat een school geregeld de veelheid van regels die er gelden eens kritisch evalueert en indien ze pedagogisch niet dienstig zijn - het gaat dan niet op de eerste plaats om het comfort van de leerkrachten maar om de groei van de leerlingen - ook afschaft. Leerlingen zouden bij dit evaluatieproces kunnen betrokken worden.

6. Werkvormen

- Vragenlijst voor een gesprek met nieuwe leerkrachten rond het opvoeden tot vrijheid
 - Wat wordt met 'vrijheid' bedoeld? Waar heb je dit hier op school reeds ervaren?
 - In welke mate geeft de school vrijheid aan de leerlingen? Hoe evalueer je dit?
 - Hoe kan je als (beginnende) leerkracht vrijheid geven? Op welke valkuilen moet je bedacht zijn? Kan je een aantal concrete voorbeelden geven van hoe jij leerlingen vrijheid hebt gegeven?
 - In welke mate krijg je als nieuwe leerkracht vrijheid van de directie?
 - Hoe gaan leerkrachten om met de vrijheid die ze krijgen? Waar en wanneer hebben zij nood aan structuur of een kader?
 - Hoe hanteer je de spanning tussen het particuliere belang (individuele vrijheid) en het algemene belang?
- Groepsgesprek
- Casusbespreking
- Lectuur

7. Wie kan je bij deze vorming betrekken?

- Collega's die de Don Boscocursus gevolgd hebben.
- De gangmakers van het opvoedingsproject.
- De begeleiders van de nieuwe leerkrachten.
- Ervaren collega's uit de vakwerkgroepen
- Eventueel iemand uit de salesiaanse gemeenschap.
- Men kan altijd beroep doen op Don Bosco Vorming & Animatie.

8. Literatuur en achtergrond materiaal

- *In dialoog met Don Bosco: een opvoedingsproject*, Don Bosco Centrale, Sint-Pieters-Woluwe, 2001, p. 35-45.